

Ons Taal Beleid(s) Plan

door René Berends

Op 12 en 13 juni jl. hebben zo'n 25 leerkrachten uit de regio de posthbo-opleiding tot taalcoördinator bij de pabo van Saxion succesvol afgerond. Dat gebeurde met het schrijven van een taalbeleidsplan voor de eigen school en met het houden van een posterpresentatie voor collega's en medestudenten over een inhoudelijk uitgediept onderdeel van de vernieuwing van het taalonderwijs op de eigen school.

Uit de discussies die in de lessen gevoerd zijn en uit de analyse van de geschreven taalbeleidsplannen zijn voor dit artikel een aantal aandachtspunten voor het vormgeven van taalbeleid verzameld, waar ook andere scholen hun voordeel mee kunnen doen.

In de opleiding tot taalcoördinator worden studenten in een vijftiental bijeenkomsten bijgepraat over de nieuwste ontwikkelingen in de taaldomeinen en over taal in de zaakvakken. Ook is er aandacht voor het vormen van een eigen visie op taal en taalonderwijs en wordt de betekenis die een taalcoördinator voor een school kan hebben, besproken. De studenten leren voor de eigen school een taalbeleidsplan te schrijven. Daarnaast is er aandacht voor het verloop van veranderingsprocessen en hoe vernieuwingen in het taalonderwijs geborgd kunnen worden. Die kennis heeft de taalcoördinator nodig, omdat hij inhoudelijk (mede) leiding moet geven aan het vernieuwingsproces van het taalonderwijs op de eigen school.

Een gijzeling van de discussie

De inhoudelijke discussies over het verbeteren van het taalonderwijs op de Nederlandse basisscholen is gegijzeld door de eis van de overheid om opbrengstgericht te werken en door de controles van inspectie op de uitvoering hiervan. Dat lijkt de hoofdconclusie te zijn van een jaar opleiden van taalcoördinatoren. Geef de taalexperits-in-opleiding de kans om tijdens brainstormmomenten te spuien over wat waardevol, rijk, betekenisvol, functioneel en sociaal taalonderwijs is en er komt een ideeënrijkdom boven tafel waar iedereen enthousiast van wordt. Maar na al dat genieten was er steeds weer de landing in het hier en nu, de schok van de realiteit: 'Leuk, zulke ideeën, maar de inspecteur wil Cito-cijfers! Daar worden we op afgerekend!'

En zoals pubers zich blindstaren op de nieuwste mobieltjes en tablets, zo lijken leidinggevenden en bestuurders in het onderwijs zich, als vliegen op de stroop, aangetrokken te voelen door de gadgets van hun leerlingvolgsystemen. Er gaat een magische werking uit van computersystemen die tabellen, grafiekjes en trendanalyses produceren. De invoering van 'data-driven onderwijs' lijkt daarom nog een kwestie van tijd en dat is, in extreme vorm, zorgwekkend, want van de ideeën van de taalcoördinatoren over wat waardevol taalonderwijs is, wordt nog geen kwart inhoudelijk gedekt door de Cito-toetsen.¹

Steeds beter in steeds minder

Met opbrengstgericht taalonderwijs is natuurlijk op zich weinig mis, maar het moet over meer gaan dan over wat er met Cito-toetsen gemeten kan worden, anders lopen we het risico het taalonderwijs te beperken tot alleen de meetbare onderdelen. Met het reduceren van onderwijs tot 'teaching the test' tot gevolg, wat ons ongetwijfeld hogere scores op de toetsen

zal brengen, maar wat, al met al, tot armoedig en kwalitatief slecht taalonderwijs zal leiden. Zelfs het makkelijkst objectief en valide te meten taaldomein, het technisch lezen, houdt inhoudelijk meer in dan wat de DMT, AVI, Leestempo- en Leestechneiktoetsen samen meten (Berends, 2010). Met een focus op de meetbare aspecten van het taalonderwijs lopen we het risico steeds minder aandacht te schenken aan bijvoorbeeld leesplezier, stelvaardigheid, spreek- en luistervaardigheid en aan de andere onderdelen van taalbeschouwingsonderwijs dan woordenschat, spelling en grammatica. Daar zijn immers geen goede LVS-toetsen voor ontwikkeld.

Taalcoördinatoren spelen in dit debat een cruciale rol. Zij moeten vanuit hun verantwoordelijkheid voor het geven van goed taalonderwijs weerwoord (leren) geven aan hen, die zich al te zeer focussen op de in cijfertjes uitgedrukte opbrengsten. Zij zullen, het taalonderwijs een warm hart toedragend, zich moeten richten op het ontwikkelen van het bewustzijn over en het inzichtelijk maken van de opbrengsten over de volle breedte van het taalonderwijs op school.

De ijzeren wetten van Cito

In taalbeleidsplannen worden in het kader van het opbrengstgericht werken zeer frequent streefdoelen geformuleerd. Daarbij worden vaak hogere percentages A- en B-kinderen op de Cito-toetsen nagestreefd dan de reguliere 50% uit de normtabellen. Het realiseren van 60%, of zelfs 70% A- en B-scores betekent wel dat vroeg of laat de normen van Cito niet meer kloppen. De gehanteerde normaalverdeling kent immers de ijzeren wet van 25% D- en E-kinderen en 25% C-, B- en A-kinderen. Als veel scholen hogere streefcijfers formuleren en behalen, zullen landelijk de prestaties verbeteren. Dat is uiteraard een pluspunt, maar het resultaat zal wel zijn dat de

¹ Dit betreft een onderzoek waarover H. Paus (SLO) tijdens een presentatie voor het landelijk netwerk van taalcoördinatoren in het voorjaar van 2012 verslag deed.

normen opgekrikt zullen worden, zodat de kinderen die je met veel inspanning net van een C'tje naar een B'tje gekregen hebt, weer terug zullen vallen naar een C'tje.

Wellicht is het verstandiger om wensen met betrekking tot hogere opbrengsten te formuleren in termen van (hogere) percentages kinderen die referentieniveaus 1F en 1S halen. Kinderen worden dan niet meer onderling vergeleken, maar met een absolute maat. Bij het gebruik van de referentieniveaus kunnen scholen ook weten wanneer goed goed genoeg is.

De vertaling van de visie naar de praktijk

In de taalbeleidsplannen die voor de cursus geschreven zijn, zijn hoopgevende formuleringen te vinden van schoolvisies op taalonderwijs. Taalonderwijs moet betekenisvol, functioneel, strategisch, communicatief, interactief zijn en leerlingen moeten er met plezier en gemotiveerd aan werken.

Maar waar het lukt om zo'n visie goed op papier te krijgen, schort het in het maken van een vertaalslag van die visie naar de praktijk. Hoe ziet met plezier en gemotiveerd werken aan begrijpend lezen eruit? We weten dat leerlingen daar een bloedhekel aan hebben. Hoe ziet betekenisvol spellingonderwijs eruit, terwijl leerlingen woorden foutloos moeten schrijven, waarvan ze niet eens de betekenis kennen? Functioneel schrijven kan toch niet met opdrachten uit een taalmethode die in een schriftje geschreven moeten worden? Het wordt toch pas echt functioneel als kinderen 'echte' brieven schrijven aan oma of e-mails sturen met vragen over sportblessures aan de vader van Stephan, die dokter is?

Taalcoördinatoren kunnen dit spanningsveld tussen visie en praktijk verkleinen door bij de geformuleerde visie 'doorkijkjes' te schetsen van hoe die visie over bijvoorbeeld vijf jaar in de praktijk uitgewerkt zou kunnen zijn. Verder is dit ook te concretiseren bij de beschrijvingen van de verschillende (sub)domeinen. Bij elk taaldomein moet de taalcoördinator de huidige situatie beschrijven, maar daarvan ook een analyse geven. Daarbij dient hij als het ware zijn 'taalvisiebril' op te zetten om goed in kaart te kunnen brengen waar het voor dit domein in de huidige praktijk aan schort. Na zo'n analyse kunnen daarna dan overbruggingsdoelen geformuleerd worden om toe te groeien naar de wenselijke situatie.

Ambitie en inspiratie

Zonder bij het formuleren van een visie te verwachten dat scholen visionair zijn, zouden de praktische uitwerkingen van zulke visies over het algemeen wel wat ambitieuzer en inspirerender mogen zijn. Veel scholen schrijven in hun visie het taalonderwijs betekenisvoller en functioneler te willen maken. Dan is het maar de vraag of dat kan als er zo stringent vastgehouden wordt aan het gebruik van methoden. Methodelessen zijn voor fictieve, gemiddelde leerlingen geschreven en daarom niet automatisch voor jouw leerlingen betekenisvol en functioneel.

Veel taalcoördinatoren formuleren dat hun taalonderwijs sociaal, communicatiever of interactiever moet zijn. Toch wordt in maar weinig plannen melding gemaakt van het integraal toepassen van samenwerkingsstructuren. Zo blijken bij begrijpend lezen samen teksten lezen en bespreken en ook het samen teksten schrijven effectieve vormen van leren te zijn (o.a. Dorsey Hammond e.a., 2011 en Fisher e.a., 2011).

In taalbeleidsplannen staat ook regelmatig te lezen dat het taalonderwijs strategischer zou moeten worden. Maar een goede doordinking van de praktijk zou toch tot de conclusie moeten leiden dat het met de huidige taalmethoden op dit terrein maar behelpen is. Van veel opdrachten kan gezegd worden dat als leerlingen ze kunnen, het maar de vraag is of ze het wel moeten uitvoeren en als ze het nog *niet* kunnen, of ze het wel zullen leren op de manier waarop het in de leerlingenboekjes aangeboden wordt. Verder worden onder het kopje 'instructie' in de lesbeschrijvingen zelden goede suggesties gegeven voor het instrueren van leerlingen die het nog niet kunnen. Meestal staan er teksten als: 'Laat de kinderen een brief schrijven', in plaats van: 'Leer de kinderen met de volgende aanwijzingen om een brief te schrijven.' Voor strategisch taalonderwijs is meer nodig dan het gebruik van een van de huidige taalmethoden.

Tijd voor het ontwikkelen van taalbeleid

Het ontwikkelen van taalbeleid is voor veel van de taalcoördinatoren in spe een lastig en intensief karwei, waarbij voor hun gevoel (te) vaak een beroep gedaan moest worden op teambetrokkenheid. Taalbeleid formuleren doe je met een heel team; de taalcoördinator neemt daarbij het voortouw.

Om tot een gezamenlijke, door het team gedragen, visie op taal te komen, is discussie, tijd en gezamenlijke reflectie nodig. Bovendien is het voor het in kaart brengen van de huidige situatie voor elk van de taaldomeinen nodig om, bijvoorbeeld met de checklists uit het boek Taal-100 (Gijssels, e.a., 2011), te inventariseren hoe leerkrachten denken en hoe daarbij gehandeld wordt. Dat was op de betrokken scholen niet altijd voor alle domeinen mogelijk in de tijd die daarvoor in de cursus gegeven werd. Voor de komende jaren kiest Saxion er daarom voor de cursus te spreiden over anderhalf jaar.

De inhoud van het taalbeleidsplan

Taalbeleidsplannen zouden eigenlijk Ons Taal Beleid(s) Plan moeten heten. Zo'n plan zegt namelijk iets over 'ons', over wie 'we' zijn als schoolteam, over hoe er tegen taal, taalleren en taal-

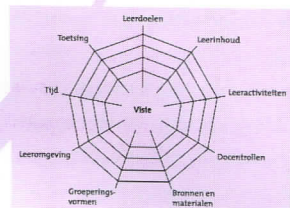
onderwijs aangekeken wordt, over wat het beleid en de afspraken op school zijn ten aanzien van het taalonderwijs en wat de school concreet van 'plan' is in een komende periode. Het zal duidelijk zijn dat taalbeleidsplannen daarom ook nooit af zijn. Werkplannen worden uitgevoerd, aangepast, geëvalueerd en afspraken geborgd, waarna zich nieuwe onderwerpen aandoen, die vragen om concreet uitgewerkte actieplannen.

Benaderingswijzen

Het ontwikkelen van taalbeleid is een kwestie van pendelen tussen theorie en praktijk. In essentie is de werkwijze bij het formuleren van taalbeleid vrij simpel, toch is gebleken dat het beginnende taalcoördinatoren moeite kost om een goede volgorde van handelen te vinden.

Globaal gesproken kan er gekozen worden voor een top-down-benadering, maar ook voor een bottom-up-benadering. In het eerste geval formuleren schoolteams, idealiter, onder leiding van hun taalcoördinator eerst een (toekomst)visie op taalonderwijs. Daarvoor is de opbouw van inhoudelijke expertise over de meest recente ontwikkelingen in het taalonderwijs essentieel. Je moet, bij wijze van spreken, voor het formuleren van een visie wel eerst weten wat je allemaal zou *kunnen* willen!

Vervolgens inventariseren scholen de huidige situatie: hoe wordt er nu taalonderwijs gegeven, wat zijn de resultaten, de trends en de problemen? En tot slot is het de bedoeling overbruggingsdoelen te formuleren tussen de huidige en gewenste situatie, waarna de belangrijkste knelpunten als eerste, in concrete actieplannen uitgewerkt worden. Bij het beschrijven van de huidige situatie en het inventariseren van knelpunten en wensen worden soms de afzonderlijke domeinen achter elkaar afgewerkt, soms wordt ook meer domeinoverstijgend te werk gegaan, waarbij dan bijvoorbeeld de verschillende aspecten van het curriculaire spinnenweb als uitgangspunt genomen wordt. Dan denkt men bijvoorbeeld eerst na over doelen en toetsing, daarna over de inzet van methoden, bronnen en materialen, etc.

Curriculaire Spinnenweb
bron: Van den Akker, 2003

De top-down-benadering is makkelijk als er vanuit een 'nul-situatie' gewerkt wordt, maar meestal wordt er aan een taalbeleidsplan gewerkt vanuit een situatie die in verandering is, een 'rolling reform'. Dan zijn bijvoorbeeld het gebruik van Cito-toetsen en de in

het verleden gekozen taalmethoden uitgangspunten in het proces, die minder makkelijk ter discussie gesteld kunnen worden.

Nieuwe ontwikkelingen

Nieuwe ontwikkelingen kunnen het proces om tot taalbeleid te komen, sterk beïnvloeden. Niet alleen de school, maar ook de buitenwereld is immers in beweging. Regelmatig zijn ook daarom herformuleringen van onderdelen van het taalbeleid gewenst. Denk in dit verband aan de introductie van de referentieniveaus. Deze in augustus 2010 wettelijk ingevoerde

Uit de kindermond

Juf is bezig met het neerzetten van verf, gekleurd papier, scharen en kwasten. Kind ziet het en vraagt: "Gaan we gekunsten?" (knutselen)

Leerkracht: Weet je je eigen telefoonnummer?

Leerling: Ja, die weet ik: twee keer de groene knop.

doelen op fundamenteel- en streefniveau, vragen op de scholen om een flinke discussie.

Ook de pas gestarte discussies over 21^e eeuwse vaardigheden zullen ongetwijfeld invloed gaan hebben op het taalbeleid van scholen, als ook de snelle ontwikkelingen op ict-gebied.

Ook onderwijskundige ontwikkelingen moeten doordacht worden op de consequenties voor het taalonderwijs. Denk bijvoorbeeld aan de grootschalige invoering van het directe instructiemodel, het werken met groepsplannen en de aandacht voor hoogbegaafde en dyslectische kinderen.

Kennis over taalonderwijs

In het pendelen tussen theorie en praktijk moet de taalcoördinator niet de enige zijn die zijn expertise over het taalonderwijs uitbreidt. Ook in teamverband is aandacht voor de opbouw van expertise gewenst. Dat kan bijvoorbeeld door periodiek onder leiding van de taalcoördinator in teamverband artikelen te bespreken of door samen een nieuw interessant taaldidactiekboek te bestuderen.

Het is daarbij gewenst om vooral vanuit eigen kracht en een gezamenlijk bewust uitgedragen visie te werken. Zo kan voorkomen worden dat het denken over vernieuwingen beheerst gaat worden door incidentele impulsen. Niet de waan van de dag, niet wat in de mode is, maar wat het schoolteam na een gedegen discussie zelf als visie op het taalonderwijs geformuleerd heeft, moet de leidraad voor handelen zijn bij het uitwerken van taalbeleid.

Een eigen plek voor de taalcoördinator

Een algemeen ervaren probleem voor de taalcoördinatoren in opleiding was het 'bevechten' van een eigen plek binnen het team. Vragen, die leefden, waren onder andere: wordt de taalcoördinator door leerkrachten gezien als een expert bij wie je om advies kunt vragen? Praat de taalcoördinator met het managementteam mee over het schoolbeleid? Is er overleg met de ib'er en rt'er? Worden taalcoördinatoren structureel uitgenodigd in bouwvergaderingen als het om taalonderwijs gaat? Zit de taalcoördinator mee aan tafel als er externe begeleiding ingehuurd wordt voor het vernieuwen van het taalonderwijs, of krijgt hij daarbij zelfs de verantwoordelijkheid om het vernieuwingstraject zelf te leiden en beperkt de begeleiding van buitenaf zich bijvoorbeeld tot het begeleiden van de taalcoördinator? Moet er een aparte leescoördinator zijn, of is dat dubbelop? En, zeer belangrijk, hoeveel structurele taakuren krijgt de taalcoördinator om zijn taak uit te voeren,

om eigen expertise bij te houden of verder te ontwikkelen en kan hij landelijke en/of regionale netwerkbijeenkomsten voor taalcoördinatoren bezoeken? Worden er jaarlijks op school resterende uren aan de taalcoördinator toebedeeld of is er een structureel (uren)budget beschikbaar?

Schoolplan, taalplan

Het taalbeleidsplan gaat over het taalonderwijs op school. Dat betekent dat er verwezen kan worden naar het algemene schoolplan. Werk hoeft niet dubbelop gedaan te worden. Het taalbeleidsplan moet een verbijzondering, een specificering zijn voor het taalgedeelte van het algemene schoolplan.

Het taalbeleidsplan vertelt wat de visie van het team op 'taal' over het algemeen is, op hoe kinderen taal leren en op hoe de school dit leren van de taal door kinderen wil stimuleren. Bij dat laatste gaat het niet alleen om het lesgeven met een taalmethode, maar ook bijvoorbeeld om het creëren van een stimulerende taalleeromgeving, om taal-in-de-zaakvakken, om het taalgebruik van de leerkracht zelf en bijvoorbeeld ook om afspraken hoe om te gaan met incidentele, min of meer toevallig zich voordoende momenten van taalleren in de klas.

Planmatig incidenteel taalleren

Het min of meer toevallig taalleren staat bij het formuleren van taalbeleid stevig onder druk. Steeds meer gaan leerkrachten planmatig te werk in hun taallessen. Dat is op zich een verheugende ontwikkeling, maar het maakt ook dat leerkrachten misschien minder oog hebben voor de toevallige inbreng van de

leerlingen zelf. Juist die momenten bieden kansen op intrinsieke motivatie, als de groep bijvoorbeeld verzeild raakt in een interessante discussie. Dat soort momenten worden door leerkrachten vaak ook de pareltjes in het werken met kinderen genoemd. Het is goed om in een taalbeleidsplan met elkaar afspraken te maken hoe om te gaan met dit soort incidentele leersituaties: hoeveel ruimte wordt daarvoor geboden?

Dit aandachtspunt raakt een bredere discussie over het verborgen curriculum van de school. Door, met alle goede bedoelingen, strikt en planmatig taalonderwijs te geven, kunnen leerkrachten onbewust het signaal afgeven aan leerlingen, dat het minder belangrijk is en niet gewaardeerd wordt om zelf met vragen of verwondering over taal en de wereld om zich heen naar school te komen. Dat is zonde, als een school aan de andere kant bijvoorbeeld juist het (mede)eigenaarschap van leerlingen over hun eigen leerproces wil stimuleren.

Leerlingen denken mee over taalonderwijs

Tijdens de cursusbijeenkomsten kwam een interessante optie aan de orde om ook leerlingen te betrekken bij de analyse van het taalonderwijs op school en het denken over verbeteringen. Dat past goed in de opdracht die de overheid aan scholen stelt om opbrengstgericht te werken. Zeker in de bovenbouw zijn kinderen, wellicht na enige instructie en oefening, in staat om mee te denken over wat leerkrachten zouden moeten of kunnen doen om ervoor te zorgen dat zij, de leerlingen, beter gemotiveerd aan het taalwerk kunnen werken of beter zouden worden in spelling of begrijpend lezen.

Het ontwikkelen van taalbeleid op school is dermate intensief en vraagt veel tijd en energie van de taalcoördinatoren, dat zij na het volgen van hun opleiding zeker een aantal jaren nodig hebben om het proces goed op de rit te krijgen. Daarbij lijkt uitwisseling met andere taalcoördinatoren in het landelijk netwerk van taalcoördinatoren en in regionaal op te zetten netwerken gewenst.

Literatuur

- Akker, J.J.H. van den (2003). *Curriculum perspectives: an introduction*. In: J. van den Akker, W. Kuiper & U. Hameyer (Eds.). *Curriculum landscape and trends*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Berends, René (2010). Sturen op resultaat. In: *Tijdschrift Taal*, jrg. 1, nr. 2.
- Branden, Kris van den (2011). *Handboek Taalbeleid Basis-onderwijs*. Leuven: Acco.
- Dorsey Hammond, W. & Denise D. Nessel (2011). *The comprehension experience. Engaging Reading Through Effective inquiry and Discussion*. Portsmouth: Heinemann.
- Fisher, Ros, Debra Myhill, Susan Jones & Shirley Larkin (2011). *Using Talk to Support Writing*. London: Sage.
- Gijssels, Martine, e.a. (2011). *Taal-100. Interactief taalonderwijs op de basisschool*. Nijmegen / Utrecht: Expertisecentrum Nederlands / Sardes.

- Advertentie -

Veluws College Twello

Hietweideweg 20 • 7391 XX Twello • (0571) 27 15 61
twello@veluwscollege.nl • www.veluwscollege.nl

- MAVO en onderbouw HAVO
- NIEUW! Vanaf schooljaar 2011-2012 VWO onderbouw
- 300 leerlingen: leerlingen worden gekend en erkend
- actief onderwijs gericht op zelfredzaamheid
- leerpleinen met moderne middelen

Veluws College
TWELLO